

Két német nyelvű imaszöveg a váci Hétkápolnához

Szövegelemzés

Vácnak már a tatárjárást követően is volt német lakossága. A következő nagyobb betelepítések Vácott és környékén, valamint az egyházmegyében a török hódoltság után történtek. Még a viszonylag délen fekvő részekbe is voltak betelepítések, néhol még a mai napig létezik élő hagyományokat ápoló, német ajkú lakosság.¹ Vácott német és magyar nyelvű hitszónokok egyaránt működtek.² A történeti források még 1860-ban is három nyelvűnek írják Vácot: magyar, német, szlovák.³ Az egyházmegye mindkét kegyhelyéhez Máriabesnyőhöz és Váchoz, ez utóbbi helyen lévő úgynevezett Hétkápolnához is kötődik német nyelvű vallásgyakorlat. Itt a német és magyar nyelvű tertiáriusok (harmadrendiek) a barátok templomában állítottak maguknak oltárt Szent Erzsébet tiszteletére.⁴ A németek ajkú harmadrendiek számára Szent Fauszta ereklyéit is megszerezték.⁵ Vallásgyakorlatuk ezen felül kötődik a Fehérek templomához is, ahol az első világháborúig bezárólag német nyelvű prédikáció is volt.

A Hétkápolna templom (kápolna) 1711-ben létesült, amelyet később bővítettek. A búcsújárás a búcsú kiváltság megszerzésével indult el. A templomhoz a máriavölgyi kegyhely mintájára, amelynek kegyszobráról a hétkápolnai kegykép is készült, 1740-ben hét képszek is létesült, amellyel

¹ *Schematismus cleri Dioecesis Vaciensis pro anno Christo nato 1900*. Vacii, 1899, Typis Alexandri Mayer. A Váchoz legközelebb eső helyek közül említésre méltó: Szendehely és Berkenye, Pest közelében Vecsés, az egyházmegye déli részében Ceglédbercel. A gazdag irodalomból egy példa: HAUSEL Sándor (2006), Szendehely története. Szendehely.

² KARCSÚ Antal Arzén (1886b), *Vác város története VIII*. Vác, Mayer Sándor. 142–143. 1783-ból ismerős a német s magyar hitszónokok sora. Leitner József az angolkisasszonyoknál volt német hitszónok. Malschets Márton vasárnapi magyar hitszónok, Hermann Elizeus vasárnapi német hitszónok, Skerlak Zahár magyar ünnepi hitszónok, Papp Flórián ünnepi német hitszónok, Edestrasser Agpit Rosiumba ment német hitszónoknak, Khor Vince Pestre ment német hitszónoknak,

³ *Schematismus Dioecesis Vaciensis pro anno bissextili 1860*. Vacii, Typis Leopoldi Plessel, 43. p.

⁴ KARCSÚ Antal Arzén (1886a), *Vác város története VII*. Vác, 1886, Mayer Sándor. 69 p. Itt emlékezik meg a németvárosi Keresztény Tanítványról Nevezett Társulatról.

⁵ KARCSÚ 1886b:177.

teljessé vált a Máriavölgy egyetlen filiációja.⁶ A váci Hétkápolnához kötődő legrégebb általam ismert nyomtatott imaszövegek német nyelvűek.⁷ A Váci Egyházmegyei Könyvtárban őrzött két imalap egyike éneket is tartalmaz. Ez úton közöljük a szövegeket német nyelven és azok elemzését honi nyelvünkön.

Az első imaszöveg és ének⁸

Das wunderthätige Gnaden-Bild Maria-Bründl,
außer Waizen in Ungarn

Das Erste.

Im Thone: Der heil[ige] Dreyfaltigkeit mein, u.s.w.

1. Maria ist nach Gott mein eizig's Leben,
ihr stets zu dienen hab ich mich ergeben,
sie mein Seel thut weiden, auf der grünen
Haiden, bey dem frischen Brunnenquell, sie
erquickt mein matte Seel, ,::

2. Bin ich in Kreutz und Elend ganz ver-
lassen, thut mich die Welt gar oft ohn' Ur-
sach hassen, thut mich Krankheit plagen, will
ich nicht verzagen, dann Maria meine Freud
tröstet mich in allem Leid, ,::

3. Maria Brünnlein thut das Herz erfreu-
en, allen Betrübten Gnad und Trost verlei-
hen, alle Krankheit heilet, allen Schmerz zer-
theilet, bey ihr findt man in der That, alle-
zeit reichlich Hülf und Gnad, ,::

⁶ *Odor nominis tui... Tanulmánykötet a Hétkápolna 300 éves jubileuma alkalmából.* Vác, Vác-Alsóvárosi Plébánia, 2011. KARCSÚ 1886a:14.

⁷ Az egyházmegyéék legutóbbi rendezéséig a Váci Egyházmegye másik hivatalos búcsújáró helye Máriabesnyő volt, amelyhez szintén kötődik német nyelvű irodalom: *Kurze Erläuterung des Gnadenbildes Maria Besnyő, nebst wischtiger Bemerkung über die Anrufung der Heiligen, Veehrung ihrer Bilder und Reliquien, so wie der Wallfahrten.* Ofen, Gedruht mit Gyurián und Bagó'schen Schriften, 1847. VEK 608.227, Koll. 7.

⁸ Először az ének szövegét közlöm, utána pedig az imádság szövegét, végül pedig annak elemzését.

4. Dies haben gar viel Menschen schon erfahren, die da in Noth, in Angst und Elend waren, die in bitterm Schmerzen, mit betrübten Herzen, sich zu diesem Bründl g'wendt, hat sich all ihr Noth geendt, ,::

5. Wer ist, der alle Wohlthat kann erzählen, die sich bey dieser schönen Gnadenquellen, allezeit erzeigen, O mein Zung muß schweigen, dann sie nicht aussprechen kann, was Maria Gut's gethan, ,::

6. Doch soll mein Zung so viel nur möglich singen, der Mutter Jesu Preiß und Ehre bringen, dann ihr dieß gebühret, weil sie ist bis wir alle im Himmelreich, loben Gott und dich zugleich.

Gebeth

O du allerseligste und liebeichste Jungfrau Maria! Ich falle dir zu deinen allerheligsten Füßen, dich inbrünstig, und von Grund meines Herzens bitend durch deine heilige Verlassung, als du deinen allerliebsten Sohn Jesum gegeißlet, gekrönet, und gekreuziget, voller Blut und Wunden am Stammen des heiligen Kreuzes gesehen seinen Geist aufgeben. O allereichste Jungfrau Maria! verlaß mich nicht in meinen Trübsalen und Widerwärtigkeiten! laß mich nicht in Kleinmüthigkeit, oder Verzweiflung fallen: wende ab von mir durch deine Fürbitte bey Gott Schand und Spott, Versuchung, Krankheiten, Pest, Hunger, Krieg, gefährliche Wasser-Güße, schädliche Feuersbrünsten, Schauer, Hagel, Ungewitter, ja alles Uibel und Unglück. O du mildreihste Mutter Gottes! verlaß mich nicht in diesen meinen zeitlichen Leben, absonderlich aber an meinem letzten Ende: wann der kalte Todtenschweiß mir wird über das Angesicht herab fließen : und meine stammelnde Zunge deinen allerheligsten Namen nicht mehr könne aussprechen : wann meine zerbrochene Augen diese deine helige Bildniß nicht mehr können ansehen: wann meine schwache Hände um Hülfe sich gegen dir nicht mehr erheben können: Verlaß mich nicht, wann meine arme Seele vor dem strengen Richter Jesu Christo, erscheinen wird. O Maria! du liebeiche Jungfrau, du Hoffnung der armen Sünder, du Freud der Beirübten und Kleinmüthigen, du Trost der Sterbenden, verlaß mich nicht, damit durch deine Fürbitt meine

arme Seel in der himmlischen Glory sich mit dir und allen Auserwählten ohne Ende erfreuen möge, Amen.⁹

Az imalap *Das wunderthätige Gnaden-Bild Maria-Bründl, außer Waizen in Ungarn (A szentkúti csodatévő kegykép Vácon kívül Magyarországon)* címet viseli. Ez az ima a megszólítás után Mária fájdalmaira hivatkozik a *Verlassung (elhagyott, elhagyatott?)* kifejezéssel. Így irányítja a figyelmet Jézusra. Ezek után következik az imádkozó helyzetének, lelki állapotának bemutatása. A *verlaß* (elhagy) igével kapcsolatot teremt a Jézusra vonatkozó résszel. Az imádkozó gondolt Jézus szenvedésére és saját lelki állapotára, ezért következhet az a kérése, hogy ne hagyja el őt a Szűzanya. Az imádkozó különösképpen kerülni akarja a kishitúséget és a kétségbe esést.

Az elképzelhető lelki, testi és megélhetéssel kapcsolatos nehézségeket a következőkben sorolja fel: szégyen, gúny tárgyává lenni, kísértés, betegség, pestis, éhínség, háború, veszélyes vízfolyás (árvíz?), tűzkár, vihar, jégeső, zivatar, minden baj és szerencsétlenség. Ez a felsorolás a belső lelki harccal járó dolgokat helyezi előtérbe, ezért az élet egyéb megpróbáltatásai csak ezek után következhetnek. Végül arra kéri az imádkozó Máriát, hogy életében, de legfőként halálában ne hagyja el őt. Itt nyer említést a kápolna titulusa is, amely nem más mint Mária neve. Lehetséges, hogy a haldokló Mária nevét sem fogja tudni kimondani, ezért kéri a kegyelmet előzetesen.

A kegyképektől a búcsúsok mindig elkészöntek annak a vágnak a kifejezésével, hogy azt ismét láthassák. Az imádkozó ebben a szellemben kéri Mária közbenjárását abban az állapotban, amikor már szemei nem fognak látni semmit és kezeit sem fogja tudni imádságra emelni. Végül pedig az ítélet gondolata kerül az imádság szövegébe, hogy Mária közbenjárása segítse őt Krisztus Urunk ítélőszéke előtt megállni. Az imádkozó végső kérése, hogy Máriát a mennyei dicsőségben az üdvözültek seregével meglássa, és velük együtt örvendjen.

Ennek az imának személyes jellege van. Az imádkozó lelki állapotára, az elképzelhető bajokra és szükségletekre, szükséghelyzetekre koncentrálna. Az ima szövege nyilván segítette az imádkozót abban, hogy saját lelki problémáit a kegykép előtt végzett imádság közben lelki értelemben feldolgozza. Aktualitása mellett a szöveg mélyen vallásos, mert az emberi élet végső kimenetelére a halálra és az ezt követő ítéletre, valamint az örök üdvösségre fókuszál. Az imaszöveg felépítése logikus. Folyamatosan halad előre, amelynek természetes következménye, hogy a halál és üdvösség kérdése a szöveg végére kerül, hiszen először a földi élet dolgait kell elrendezni, és csak utána következik az emberi élet végső kimenetele a remélt üdvösségben.

⁹ Váci Egyházmegyei Könyvtár: V-5235 A könyvtár rövidítése a továbbiakban: VEK.

A Das wunderthätige Gnaden-Bild Maria-Bründl, ausser Waizen in Ungarn és a Das Gnaden Bild Maria bründl, ausser Weizen in ungarn imalapok

A második imaszöveg

Das Gnaden Bild Maria bründl, ausser Weizen in ungarn

Gebeth

Zu der Glorwürdigsten Jungfrau und Mutter Gottes Maria, die zum Bründl außern der Bischöflichen Residenzstadt Waizen andächtig verehret wird.

Grossmächtigste, Triumph- und Siegreiche Jungfrau Maria!

Die du in deiner unbefleckten Empfängniß das Haupt des höllischen Drachens zertreten hast, deinen Feinden und Verfolgern, gleich einem wohlausgerüsteten Kriegsheer erschrecklich und furchtbar bist;

Wir wissen gar wohl, daß der Sieg nicht durch die große Menge des Kriegsvolks, sondern vom Himmel herab kömmt; daß zur Erreichung desselben unsere Altväter mit den Händen zwar geschlagen, aber mit den brünstigen Herzen zugleich um Hülfe geschrien; daß solang Moyses seine Hände empor hielt, Israel gesieget hat: also schreyen auch wir Christen zu

Gott mit aufgehobenen Händen, während die christliche Armee mit den Feinden krieget; Weilen aber unser Schreyen und Bitten wegen unseren schweren Sünden bey Gott nicht allezeit erhöret wird: so nehmen wir unsere Zuflucht zu dir, die du uns durch die schöne Esther vorbedeutet worden, die bey dem grossen König Assuero Fürsprasche getan, und denen, die bereits zum Tode verurtheilt worden, Gnade bewirkt hat, also auch durch die verständige Abigail vorgebildet, welche dem undankbaren Nahabel das Leben gefristet. Du bist gleich wie Judith die Glorie Jerusalems, die Freude Israels, der Ruhm und die Ehre des christlichen Namen. Wir bitten Dich demnach mit zerknirschten Herzen, du wollest in gegewärtigen Kriegsläufen unserm frommen König LEOPOLD Sieg und Victorie wider den Türken und andere Feinde erhalten, welches zur größeren Ehre Gottes reichen, und die Feinde schamrot machen wird, daß durch deine Fürbitte zu Schanden gemacht worden, die ehevor sich gerühmt haben alles zu verwüsten und zu vernichten. Dieser Hochmut werde durch Gott, der keinen Gefallen an den Hoffärtigen sondern an Demüthigen hat, und deren Stimme er immer hört, mittelst deiner Fürsprache zerstört, und zu Schanden gemacht.

Schütze und schürme ferners dieß Apostolische dir immer getreue Königreich unser Vaterland, dessen mächtigste Patronin du durch den heiligen König Stephanus gewählt und durch die Reihe aller Könige anerkannt, auch bis itzt [jetzt] dafür verehret bist. Erbittle uns Friede und Einigkeit, damit wir mit vereinigtm Herzen Jesum deinen lieben Sohn friedfertig bis an des Lebens Ende dienen, endlich in das himmlische Vaterland gelangen mögen, Amen.¹⁰

Das Gnaden Bild Maria bründl, ausser Weitzen in ungarn címmel íródott a másík német nyelvű imalap. Ez lényegében megegyezik az első imalap címével. Az imaszöveg természete szerint megszólítással kezdődik: nagyhatalmúnak, diadalban és győzelmekben gazdagnak szólítja meg Máriát. Ez a megszólítás önmagában is arra utal, hogy valamilyen háborús esemény kapcsán íródott. A szeplőtelen fogantatásra való utalás után következnek a tipológiából jól ismert ószövetségi előképek, majd pedig az ima aktualitásként említendő uralkodó és a konkrét szükséglet.¹¹ Az uralkodóval kapcsolatban kerül szó a Szent István-i felajánlásról. Ez jól kapcsolódik az ima záró szavaihoz is, amely arról szól, hogy Jézust életünk végéig szolgálni tudjuk, és végül a mennyek országába juthassunk.

Az imaszöveg kezdete a Teremtés könyvének arra a részletére utal, amelyet ősevangéliumnak nevezünk. Éva személyében a keresztény hagyomány

¹⁰ VEK V-5234.

¹¹ Wilhelm MOLSDORF (1984), *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*. Graz, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Mária antitipusát látja. A szöveg így hangzik: „*Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te pedig a sarkát veszed célba.*” (Ter 3,15) Az egyház ennek megvalósulását Mária szeplőtelen fogantatásában látja, ezért olyan győztesnek tekinti őt, aki az ellenség fejét széttiporta. A szeplőtelen fogantatás biblikus bizonyítékként a XVIII. századi teológiai irodalom ezt a helyet említi elsőként.¹² Lehetséges, hogy a szöveg írója előtt ott lebegett a *Győzelemről elnevezett Szűz Mária* képi ábrázolása, mellyel párhuzamosan gondolhatott az esemény liturgikus ünneplésére, amely a 1571-ben vívott lepantói tengeri csatával van kapcsolatban.¹³ Ha szöveg írója netán váci származású, akkor emlékezetébe idézhette az egykori domonkos templomot, amelyet a váciak e szerzet fehér ruhájáról mind a mai napig „fehérek” templomának neveznek. Ennek a templomnak az eredeti titulusa a *Győzelemről nevezett Szűz Mária*.¹⁴ Talán még az is elképzelhető, hogy a szöveg szerzője egy egykori domonkos szerzetes, aki a hasonló titulús római templomot is – amely a fehérhegyi csata emlékét őrzi – jól ismerte.¹⁵ A keresztény hagyományban egyes bibliai részek értelmezése és a konkrét történeti események értékelése egybekapcsolódtak a valami fölött való győzelem által. A győzelmet lelki-ségtörténeti hagyományok alapján pedig Szűz Mária konkrét közbenjárásának tulajdonították. A szerző Mária erejét olyan hatalmasnak mutatja, hogy az nemcsak az ellenséggel és üldözővel, hanem egy hadsereggel (*Kriegsheer*) is szembe tud szállni.

Az imaszöveg következő része, miszerint a győzelem nem a hatalmas seregnek, hanem az Istennek tulajdonítható, szintén biblikus alapokon nyugszik. Kapcsolatban van Gedeon történetével (Bírák 7), de utal a zsoltárookra is (32. Zsolt). Gedeon bíró a mídianiták ellen viselt hadat. Seregének számát csökkentette. Az Úr parancsára vízhez vezette a harcosokat, akiket két csoportra osztott. Némelyek nyelvvel lefetyelték a vizet, mások pedig letérdeltek, s úgy ittak a vízből. Az előbbieket háromszázan voltak. Ezeket Gedeon megtartotta, a többieket pedig elbocsátotta. 1 Sám 14,6 szerint Isten vívta ki a győzelmet. „*Hátha tesz valamit értünk az Úr; hiszen nincs semmi akadálya annak, hogy az Úr győzelmet adjon, akár sokan vagyunk, akár kevesen.*” Ezeket mondja Jonatán fegyverhordozójának, amikor a filiszteusok ellenindulnak. A Biblia a győzelmet nem a harcosnak, a lovaknak vagy harci eszközöknek, hanem közvetlenül Istennek tulajdonítja. Mózes felemelt

¹² Johannes DAMIANI (1758), *Maria Genitrix Virgo in primo suae animationis instanti speculum sine macula. Hoc est: sine originali macula concepta*. Posonii, Landerer. 7.

¹³ RADO, Polycarpus (1966), *Enchridion liturgicum* II. Romae, Friburgi Brisg., Barcinone. 1355.

¹⁴ *Schematismus Cleri Dioecesis Vaciensis pro Anno 1865*. [Vác], 1865.

¹⁵ TÓTH K. János (1988), *Római virágszedés*. Bécs, Művészettört. Társ.

keze is említésre került. Az imaszöveg azt sugallja, hogy a harc folyik, és ennek közepette emelik fel az imádkozók kezeit Istenhez. Erről így szól a Kivonulás könyve: „*Ameddig Mózes a kezét kitárva tartotta, az izraeliták fölényben voltak, de ha leeresztette a kezét, az amalekiták jutottak fölényhez.*” (Kiv 17,11)

Ezek után következik az Eszterre való hivatkozás. Ugyanis az imádkozó abból indul ki, hogy fölemelt kezei ellenére sem talál meghallgatásra, ezért egyéb további segítségre is szüksége van. A szerző ez alkalommal, a már régen is Szűz Mária előképeként tekintett Eszterre hivatkozik,¹⁶ akinek története egyébként a szeplőtelen fogantatás tanával is kapcsolatos. A király törvénye ugyanis rá nem vonatkozott. Ez a momentum adott alkalmat arra, hogy Máriának az áteredő bűn alól való kivételét, az attól való mentességét a Bibliában Máriával párhuzamot kereső ember Eszterben előképet lásson. Így nevének említésén keresztül a szöveg kapcsolódik a legelőször, a szeplőtelen fogantatásról mondottakhoz. Az Eszterre való hivatkozás előkészíti a következő lépést is, mert Eszter közbenjárásával megmentette népét. Ezt a gondolatot folytatja a következő rész.

Számunkra az előképek között az Abigailre való hivatkozás tűnik a legkevésbé ismertnek. Nabal felesége volt, akit férje halála után Dávid háremébe került. Abigail Júdea déli részén lakott. „Okos volt és nagyon szép.” Okosságát a német szöveg is kiemeli a *verstendig* (értő, megértő?) szóval. Amikor fősvény férje és Dávid között nézeteltérés támadt, megsejtette Dávidban a majdani uralkodót és megbékítette férjével. Dávid királyt sok helyre elkísérte, és Hebronban szülte neki Kileábot. Abigail okossága abban volt, hogy Dávidot nem utasította el, hanem Nabal vagyonából jelentős adománnyal sietett Dávid elé, aki így megkegyelmezett Nabal nemzetségének. Ez a hivatkozás azért kerülhetett ide, mert Abigail szintén Mária előképei közé tartozik, amelynek képi megjelenítése főként a XV. századtól kezdve terjedt el.¹⁷ Ezt szövegünk is kifejezi a *vorgebildet* (jól képzett, jó képességekkel rendelkező?) szóval. Dávid király eme szavai: „*Most térj vissza békével házádba. Nézd meghallgattalak és megkegyelmeztem neked.*” (1Sám 25,35) Az erre való hivatkozás azonban nem áll meg a közbenjárásnál, benne foglaltatik a békesség megszerzésének gondolata is. A háborúk is ezzel szoktak záródni. Eszter egy egész nép életét, Abigail pedig egy nemzetség életét mentette meg. Szövegünk Nabal életének meghosszabbítására is utal (*gefristet*).

Az Ószövetség nagyjai közül még Juditra találunk utalást. Mária Judit-hoz hasonlóan Jeruzsálem dicsősége, Izrael öröme, a keresztény név dicsősége és tisztelete. Ezzel véget ért Mária ószövetségi, harcos előképeinek

¹⁶ *Marienlexikon* II. 403 p.

¹⁷ *Marianlexikon* I. 14–15 p.

emlegetése. A Szentírás eme deuterokanonikus könyve arról szól, hogy az asszír hatalom, amely a zsidó nép félelmetes ellensége volt, Betulia zsidó erődvárosában vereséget szenvedett. Nebukadnezar Holofernest küldte a zsidók ellen. Az előbb említett helyen viszont egy istenfélő zsidó asszony, akit Juditnak hívtak, Holofernest lefejezte. A szövegekben Jeruzsálem dicsőségének emlegetésével a korábbi keresztény irodalom is bennfoglaltatik. Szűz Máriát ugyanis szokás Jeruzsálem leányaként emlegetni. Judit az egyházatyák kora óta előképe Máriának, többek között azért, mert az istenellenes hatalmat megsemmisítette.¹⁸

Ezek a hivatkozások kapcsolatban vannak a Máriával kapcsolatos kultúr-történelemmel, valamint a várkastélyokban található képi ábrázolásokkal is, így például sárvári Nádasdy-kastély dísztermének a kifestésével is.

Ezek után térjünk rá a vizsgált imádság azon részére, amely az aktualitással foglalkozik. Ezen imaszöveg keletkezésének ideje II. Lipót magyar királyhoz köthető, aki 1790 márciusától 1792 márciusáig volt Magyarország apostoli királya. Koronázására csak 1790 novemberében került sor. Ugyanis a szövegben ezt olvassuk: „*Wir bitten Dich demnach mit zerknirschen Herzen, du wollest in gegewärtigen Kriegsläufen unserm frommen König LEOPOLD Sieg und Victorie wider den Türken und andere Feinde erhalten, welches zur grösseren Ehre Gottes gereichen, und die Feinde schamrot machen wird...*” Az imaszöveg tehát kifejezett kéréssel fordul a kegyképen ábrázolt Máriához, hogy vezesse II. Lipót királyt győzelemre a törökök és más ellenségei ellen. Az imában említett események lehetnek a következők: 1790 májusában a porosz hadsereg hadgyakorlat címén felvonult a sziléziai határon. Lehet kapcsolat az 1790. július 20-i eseményekkel is. 1790. szeptember 29-én II. Lipót és III. Szelim török szultán Gyurgyevóban fegyverszüneti megállapodást írtak alá. Az ellenségek lehetnek akár a szerbek is, akik területi autonómiát követeltek. A király a francia forradalom szélsőségeit is elutasította, kérvén az európai uralkodókat, hogy ennek vessenek véget. 1791. augusztus 27-én létrejött II. Lipót császár-király és II. Frigyes Vilmos porosz király közös nyilatkozta, amelyben azt kérik, hogy csatlakozzanak azon erőfeszítésekhez, hogy Franciaországban helyreálljon a nyugalom és a király tekintélye. 1792. február 7-én a király védelmi szövetséget kötött II. Frigyes Vilmos porosz királlyal arra az esetre, ha országukat francia támadás érné.¹⁹ Mivel az imádság szövegében a törökök is említést nyernek, ezért az imaszöveg keletkezésének legvalószínűbb éve az 1790.

¹⁸ Remigius BÄUMER, Leo SCHEFFCZYK (1991), *Marilenlexikon*. Herausgegeben im Auftrag des Institut Marianum Regensburg E.V. . III. Erzabtei, St. Ottilien, Eos Verlag.

¹⁹ *Magyarország történeti kronológiája* II. Köt. 1526–1848. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 600–609.

Az imaszöveg szerzője kétségkívül járatos volt a teológiában. Ismerte a keresztény irodalmat, tisztában volt a tipológiával, amelyet alkalmazott is munkájában, ugyanakkor aktualizálni is tudott. Az ima szóhasználata régies nyelvet tükröz, sőt talán helyi sajátosságokat is tartalmaz. Például A *Bründl* kifejezés, amely mind a mai napig használatos. A szó számos olyan kegyhellyel kapcsolatos, ahol forrás, „szentkút” van.